

BATI TOROSLAR'DA YAYLALARIN FONKSİYONEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE YAYLA ŞENLİKLERİ

(Functional Change Processes of Plateaus and Festivals in West Taurus)

Yrd. Doç. Dr. Cemali SARI

*Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Antalya,
cemsari@yahoo.com*

ÖZET

Antalya Körfezini batı ve doğudan bir yay gibi çevreleyerek Göller Yöresine doğru sokulan Batı Toroslar, kıyı gerisinde bir set şeklinde kademeli olarak yükselirler. Yayılış alanı son derece geniş bu dağlık alan, etki alanı ve katılımcı sayısı giderek artan rekreasyon yaylacılığın merkezi durumundadır.

Batı Toros yaylacılığının tarihi işlevi konar-göçer grupların sürdürdüğü hayvancılık amaçlı geleneksel yaylacılık faaliyetleri ile karakterizedir. Bu yaylalarda sürdürülen yaylacılık faaliyetleri zaman içinde bazı önemli değişiklikler geçirmiştir. Süreçte bazı yaylalar dönüşüme uğramış, bazıları geleneksel yapılarını korumuş, bazıları da yeni yayla yerleşmeleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişim süreci ile birlikte, yaylacılık amaçları, konut tipleri, yayla takvimleri gibi yönleriyle birbirinden farklı nüfus kitleleri Batı Toroslar'da bir araya gelmiştir.

Her türlü doğal ve kültürel özelliğini turistik ürüne dönüştürebilme yeteneğine sahip, dünya turizminin başkenti olarak nitelendirilen, ülke turizminin öncüsü Antalya, uzun yıllardır gerçekleştirdiği ulusal ve uluslar arası- fuar ve festivallere, bu kez (son zamanlarda) yayla şenliklerini de eklemiştir. Kültürün tanıtılmasına yönelik, ekonomik amaçlar gözetmeyen toplumsal faaliyetler olan bu etkinliklerin birçoğunun zaman içerisinde bu niteliğinden uzaklaşarak kültür turizminin bir parçasına dönüştüğü görülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı Batı Toroslar'da yaylaların fonksiyonel değişimini ve yayla şenliklerinin bu sürece katkılarını örnekleri ile inceleme olarak belirlenmiştir.

***Anahtar sözcükler:** Yayla, Yaylacılık, Yayla Şenlikleri, Batı Toroslar, Antalya*

ABSTRACT

Western Taurus where Antalya is located in the Gulf of the West of Antalya rise in the form of a set of behind the coast as a gradual. Those places are the center for recreation plateau.

These plateaus has undergone continuing operations some significant changes over time. This process played a role in the transformation proceses of the plateaus, some of them maintained their traditional structures, and some settlements have emerged into a new plateau.

In Antalya, which is considered as the tourism capital of Turkey, plateau festivals have been organized by recently in addition to national and international fairs and festivals. The number of these activities which are aimed at the promotion of culture is increasing every day. The social activities that are highland festival don not have economic purposes.

The main objective of this research study is to find out functional changes proceses of western Taurus plateaus and the festivals' effect in them.

Key words: *Plateau, Plateau Festivals, Western Taurus, Antalya*

GİRİŞ

Değişik anlamlara gelen yayla sözcüğü, hem bir fiziki ve hem de beşeri coğrafya terimidir. Fiziki coğrafya terimi olarak yayla (plâto), akarsularla derin bir şekilde yarılmış, yüksek veya yüksekçe düzlüklerdir (İzbirak, 1992; 339). Beşeri coğrafya terimi olarak yayla ve yaylacılık, daha değişik anlamlar ifade etmektedir:

Eski Türklerde yayla veya yaylak, yazları oturulan yer, yani kışlak teriminin karşılığıdır. Orhun yazıtlarına göre, bu terim yer olarak, hayvanların otlatıldığı yüksek düzlük ve dağlar anlamına gelir (Ögel, 1978; 23-24).

Göçebe hayvancılığa dayalı olan yayla, köy sürülerinin yazın en sıcak devresinde çıkıp uzun süre kaldıkları dağ merası şeklinde tanımlamıştır. Ot sağlamak amacıyla, hayvan sürülerinin dağ sıralarındaki yamaç ve düzlüklere yayılmasından yayla teriminin türetildiğini belirtmektedir. Daha çok yüksek mahallerde yer alan yaylaların; tarım yapmak, hayvan otlatmak ve bunların dışında kazanç sağlayan başka işlerde uğraşmak amacıyla gidilen, köyden ayrı, fakat köye sosyo-ekonomik bağlarla bağlı, çoğu kez köyün ortak mülkiyetinde

olan geçici yerleşim yeri olduğu ifade edilmiştir (Emiroğlu, 1977; 116-117).

28 Şubat 1998 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 4342 Sayılı Mera Kanunu'nda ise yayla; çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yerdir şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye'nin yazı sıcak geçen bölgelerinde görülen ve nüfus artışı, tarım ve sanayideki gelişmeler, gelir düzeyi ve yaşam standartlarındaki artış gibi nedenlerle günümüzde oldukça yaygınlaşan ve özellikle kentsel nüfus tarafından çıkılan yerler de bulunmaktadır. Buralara da yayla denmektedir. Ancak yazın sıcaktan kaçıp serinlemek amacıyla çıkılan bu tür yazlık yerleşim yerleri yani sayfiye yerleri özelliğine sahip yaylalardır.

Yaylacılık ekonomisi ve yaylacılık gelenekleri, bugünkü Anadolu Türklerine, Orta Asya Türk Devletleri ve toplumlarından miras kalmıştır (Doğanay,1997; 274). Yüzyıllar öncesinin Orta Asya Türk'ünün yaşam biçimi olan bu işleyiş, Yörük grupları tarafından Anadolu'ya sokulmuş, yeni yurt olan bu sahada, Asya kıtasının özelliklerini yansıtan bir ortamın bulunmasıyla varlığını sürdürmüştür. Aradan yüzyıllar geçmesine rağmen Toroslarda hem geleneksel, hem de değişen şekliyle yaylacılığın sürdürülmesi, kışı ve yazı geçirmeye en uygun ortam olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bugün büyük bir ekseriyetle yerleşik hale gelmiş olan yöre insanı, kışı geçirdikleri alçak ve sıcak kuşak ile yazın çıktıkları yüksek ve serin kuşak arasında, hem kültürüyle hem de geçim tarzıyla ilgili yer değiştirmektedir.

Toros Dağları'nda yaylalar ve yaylacılık faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı yerlerden birisi de bu araştırmaya konu olan Batı Toroslardır. Antalya Körfezi batısındaki bu dağlık saha, başta Antalya ovaları olmak üzere kıyı kuşağı ve yakın çevresinden birçok yönüyle ayrılır. Tarım alanlarını kısıtlaması, yerleşmelerin yatay gelişimlerine engel olması ve kıyı kesiminden belirgin çizgilerle ayrılan doğal çevre özellikleri bile bu yüksek dağlık sahanın önemini azaltmamıştır. Aksine başta Antalya kenti olmak üzere, çevre yerleşmelerin birçoğu bu dağlık alana karşı özel bir ilgi duymaktadır. Söz konu ilgi temelde Türk yayla ve yaylacılık kültürünün yaşandığı coğrafi nedenlere dayalıdır.

Araştırma sahası Antalya'nın batısında Antalya Körfezi ile Fethiye Körfezi arasında kalan sahada, Kemer, Kumluca, Finike, Demre, Kaş, Korkuteli ve Elmalı ilçeleri idari sınırları içinde kalan Batı Toroslar kuşağında yer alan yayları kapsamaktadır.

Bu çalışmada; ilk olarak Batı Toros yaylalarının fonksiyonel özellikleri saptandı, sonra da özellikle son yıllarda sayıları hızla artan Batı Toroslardaki yayla şenliklerinin, kültürel coğrafya özellikleri ortaya konuldu.

1.BATI TOROS YAYLALARININ FONKSİYONLARI VE YAYLACILIK

Hem yaz'la gelen sıcak hava, hem de kış'la gelen soğuk hava değişik yükselti basamaklarında yaşam koşullarını kolaylaştırır veya zorlaştırır. Yaz'ın yükseklerle çıktıkça sıcaklık azalır, kış'ın da alçalara inildikçe sıcaklık artar. Dolayısıyla bu iklim olayları, insanlığın yaşamlarını biçimlendirmelerinde büyük bir rol oynamıştır. Türkler de yaz'ı yüksek; kış'ı da alçak yerlerde geçirmişler, buna bağlı olarak da kışladıkları yere kışla (kışlag), yazladıkları yere de yayla (yaylag) demişlerdir (Atalay, 1985-1986). Özellikle konar-göçer Türklerin, yani Yörüklerin yaşamları buna göre şekillenmiştir. Gittikleri her yerde bu yaşam biçimlerini göz önünde bulundurmuşlar ve buna en uygun yerleri de kendilerine yurt tutmuşlar (Sarı ve Tepeli, 2003; 488). Genel olarak Türkiye, özel olarak da Toroslar bu yaşam biçimine en uygun yerlerdir. Çünkü Toroslar bütünüyle bir mikroklima alanıdır. Bu iklimik özelliğiyle Toroslar eskiden olduğu gibi bugün de beşerî ve ekonomik faaliyetler açısından vazgeçilmezdir.

Türkiye'de yaylacılık açısından geniş olanaklara sahip Toros Dağları, Alp Dağları sisteminin güney kanadına ait olup, geniş bir alana yayılırlar. Bu dağ kuşağının Antalya Körfezi'nin kuzeyinde kalan kısmı Batı Torosları oluşturur. Yaylalar, buralarda genellikle 1000 m. üzerindedir. Sahanın Polye, dolin, uvala gibi karstik çanaklar içinde su bulunan düzlükler yaylacılık için elverişli alanlardır. Çadırlar buralarda kurulur ya da kalıcı basit meskenler, buralarda yapılır.

Batı Toroslarda yaylacılık faaliyetlerini, uygulanış bakımından, üç tipe ayırabiliriz.

1.1. Hayvancılık Ekonomisine Dayalı Geleneksel Yaylalar

Batı Toroslar hayvancılık temeline dayalı yaylacılığı Anadolu'ya hem kültürel hem de ekonomik yönleriyle taşıyan konar-göçer nüfusun yoğun olarak bulunduğu bir alandır. Yerleşik düzene geçirilme çabalarına uzun süre karşı koymalarına rağmen bugün araştırma sahasındaki bütün konargöçer Yörükler yerleşik hayata geçmişler ve bunun sonucunda hayvancılık odaklı ekonomik yapıları zamanla ikincil pozisyona gerilemiştir (Zaman, 2007; 148).

Batı Toroslarda yaklaşık 30 yıl öncesine kadar hemen her yaylada az ya da çok hayvan yetiştiriciliği yapıldığı bilinmektedir. Günümüzde ise bu faaliyetlerin yürütüldüğü yaylaların sayısı giderek azalmaktadır (Tablo 1).

Hayvancılık amaçlı yaylacılığın sürdürüldüğü yaylaların en belirgin özelliği bunların fonksiyonel değişim sürecinden en fazla etkilenen yayla grubu olmalarıdır. Yakın bir geçmişe kadar temel işlevi hayvancılık olan pek çok yayla, günümüzde bu özelliklerini yitirerek sayfiye amaçlı kullanıma sahne olmuşlardır. Özellikle de kırsal yerleşmeler tarafından kullanılan sayfiye yaylalarında, hayvancılık amaçlı yaylacılığın izlerini hala gözlemlemek mümkündür. Temel yaylacılık amaçları serinlemek ve dinlenmek olmasına karşın kırsal yerleşmelerin kullandığı sayfiye yaylalarında birçok yaylacı ailenin birkaç tane küçükbaş hayvan beslediği gözlenmiştir. Bu tarihi alışkanlık aslında yaylaların eski fonksiyonları olan hayvancılığın izlerinden başka bir şey değildir.

Batı Toroslarda birincil işlevi hayvancılık olan yaylalar, yükseltinin 1500 m.yi aştığı plato sahalarında konumlanmışlardır. Sahanın Beydağı, Kartal, Elmayanığı, İmecik, Çakmak, Çukuryayla ve Söbüce yaylaları geleneksel yaylacılık uygulanış şeklini halen koruyabilmiş yaylalarıdır. Söz konusu yayla alanlarının kentler ve kentli nüfusun rekreasyon taleplerinden uzak sahalarda konumlanmış olmaları ile bu durum açıklanabilir. Yaylaların erişilebilirliği attıkça fonksiyonel değişimleri de o ölçüde hızlanmaktadır. Bu açıdan geleneksel yaylalar diğer fonksiyon gruplarındaki yaylalara oranla kentlere daha uzakta konumlanmışlardır.

BATI TOROSLAR'DA YAYLALARIN FONKSİYONEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE YAYLA ŞENLİKLERİ

Tablo 1. Batı Toroslarda Yaylaların Fonksiyonlarına Göre Dağılımı					
	Yaylanın Adı	Yükseltisi	Yararlanan Yerleşmeler	Günümüzdeki Fonksiyonu	Eski Fonksiyonu
1	Feslikan	1810-1890	Çakırlar, Doyran, Konyaaltı, Kepez	Sayfiye, Hayvancılık	Hayvancılık, Sayfiye
2	Karçukuru	1960-2030	Bahtılı	Sayfiye, Hayvancılık	Hayvancılık
3	Elmelik	1570-1630	Akdamlar, Antalya	Sayfiye, Hayvancılık	Hayvancılık
4	Morver	1630	Antalya	Sayfiye	Hayvancılık
5	Geyikbayırı	570-680	Antalya	Sayfiye	Kışlak
6	Doyrankozu	1270	Antalya	Sayfiye	-
7	Saklıkent	1790-1850	Doyran, Antalya, Manavgat, Ankara	Kentli Nüfus Sayfiye	Mera
8	Üçoluk	1100	Göynük, Kemer, Antalya	Sayfiye, Hayvancılık	Hayvancılık
9	Söğütçuması	1350	Göynük, Kemer, Konyaaltı, Kepez	Sayfiye, Hayvancılık	Hayvancılık
10	Ördübek	1430-1500	Finike, Turunçova, Demre	Sayfiye	Hayvancılık, Sayfiye
11	Avlan	1010	Finike, Mavikent, Beykonak, Hasköy	Sayfiye	Hayvancılık
12	Karagöl	1360-1430	Kumluca	Sayfiye, Hayvancılık	Hayvancılık
13	Göllü	1220	Toptaş, Beşikçi, Hızırkahya	Sayfiye, Hayvancılık	Hayvancılık
14	Yazır	940-1010	Antalya	Kentli Nüfus Sayfiye	-
15	Beydağı	1920-2030	Dereköy, Kumluca, Çaltı,	Hayvancılık	Hayvancılık
16	Kartal	2000-2080	Geyikbayırı	Hayvancılık	Hayvancılık
17	Elmayanıği	1430-1530	Hisarçandır, Gökdere	Hayvancılık, Sayfiye	Hayvancılık
18	İmecik	1900-1950	İmecik	Hayvancılık	Hayvancılık
19	Sinandeğirmeni	870-1020	Geyikbayırı, Akdamlar	Ziraat, Sayfiye	Hayvancılık
20	Tekirpınarı	1550	Bahtılı	Sayfiye, Ziraat	Hayvancılık
21	Altıyaka	1050-1100	Kumluca, Finike, Kepez	Sayfiye, Hayvancılık	Hayvancılık, Sayfiye
22	Çakmak	1600-1650	İmecik	Hayvancılık	Hayvancılık
23	Söbüce	2000-2100	Döşemealtı	Hayvancılık	Hayvancılık
24	Çukuryayla	1500	Beycik, Kemer	Hayvancılık	Hayvancılık

Kaynak: Arazi Gözlemleri (2007-2012)

1.2.Zirai Faaliyetlere Dayalı Yaylalar

Beydağları yaylacılığının temelde iki tarihi işleve dayalı olduğu söylenebilir. Bunların ilki ve daha uzun zamandır sürdürülen hayvancılık amaçlı yaylacılık, ikincisi ise dinlenme-serinlemeye yönelik yaylacılık faaliyetidir. Bu iki tarihi işleve çok yakın bir zamanda yeni ve Türkiye’de örneğine nadiren rastlayabileceğimiz bir yaylacılık faaliyeti eklenmiştir. Bu yeni yaylacılık faaliyeti temelde toprağa dayalı ekip biçme ve ekip-dikme faaliyetlerine dayanır.

Batı Toroslarda ve hatta Türkiye’deki yaylalarının büyük bir çoğunluğunda yayla konutlarının çevresinde küçük çaplı ekili ve dikili alanlara rastlanır. Araştırma sahasındaki bu tür yaylalarda zirai faaliyetler yaylacılığın temelini oluşturur. Yani Sinandegirmeni (870-1020 m.) ve Tekirpınarı’nda (1550 m.) gerçekleştirilen yaylacılık faaliyeti zirai faaliyetler (ekip-dikme) üzerine kurulmuş olup tamamen ekonomik kazanç elde etmeye yöneliktir. Bu adı geçen her iki yayladaki nüfus aynı zamanda kışlaktaki örtü altı sebzeçilik tecrübelerini de bir ölçüde buralarda devam ettirmektedirler. Arazi çalışmaları sırasında üreticilerin yaz sebzeçiliği olarak ifade ettiği yaz sebze üretimi sahaları kıyı gerisine, Antalya kenti çevresine Elmalı’ya, Korkuteli’ye hatta il sınırını da aşarak Burdur’a, Isparta’ya kadar yayılmıştır. Sinandegirmeni ve Tekirpınarı yaylaları ise coğrafi konumu ve hidrolojik özellikleri ile bu zincirin yeni halkalarıdır. Araştırma sahasının çoğunda yaz mevsiminde su sıkıntısı çekilirken sahanın diğer yaylaların aksine tarım için kullanılabilecek kaynak suyunun bu yaylalarda varlığı, sahanın bu her iki yaylasında zirai faaliyeti imkânlı kılmıştır. Hatta Tekirpınarı’nda içme suyu fabrikası kurulmuş olması bu yaylanın suyunun bolluğu yanında kalitesini de ortaya koymaktadır. Sinandegirmeni ile Tekirpınarı yaylalarının kent merkezine olan mesafeleri ise bu uğraşmayı daha da ekonomik hale getirmektedir.

Zirai faaliyetlere dayalı yaylacılığın Batı Toroslarda ortaya çıkma tarihi nispeten yenidir. Bu gruptaki yayla yerleşmelerinin daha önceki fonksiyonları hayvancılık ekonomisine dayalıdır. Yani köklü bir yaylacılık deneyimleri söz konusudur.

Antalya kent nüfusunun 1980’den sonra hızla artmasına paralel olarak Batı Toroslar yaylaları bir takım yeni işlevler kazanmışlardır. Bunlar çoğunlukla hayvancılık amacıyla kullanılan yayla alanlarının

sayfiye fonksiyonu kazanarak işlev değiştirmesi yönünde olmuştur. Ancak bu süreçte, yine kentsel taleplerden kaynaklanan bir yaylacılık şekli de doğmuştur. Bu hemen tamamıyla kentsel talepleri karşılamaya yönelik sebze üretimi amaçlı yaylacılıktır.

1.3. Rekreasyon Amaçlı Yaylalar

Rekreasyonel amaçlı yaylacılık, yapılış amacı, yaylaların kuruluş yerleri, yükseltisi, yayla konutları ve yaylacılık takvimleri gibi pek çok yönüyle diğer yaylacılık uygulamalarıyla ayrılır. Bu gruptaki nüfusun amacı, herhangi bir ekonomik faaliyette uğraşmaktan çok, kıyı bölgesinde aşırı sıcak ve bunaltıcı ortamdan uzaklaşmak, nispeten serin yerlerde dinlenmektir (Koca, 1995; 282).

Batı Toroslarda bu tip yaylaların ortaya çıkışında yakın çevrenin en büyük yerleşmesi olan Antalya kentinin önemli etkisi olmuştur. Bilindiği üzere Antalya ekonomik faaliyet kollarındaki çeşitliliğe bağlı olarak hızla büyüyen ve ulusal ve hatta yurt dışı ölçekli göç alan bir yerleşme durumundadır. Bu hızlı büyüme Antalya'da kırsal ve dağlık alanlara yönelme ihtiyacı duyan ve çoğunlukla yüksek gelir seviyesine sahip bir nüfus kitlesinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Beşeri çevre kaynaklı etmenlerin yanında Antalya ve Batı Torosların doğal çevre özellikleri de rekreasyon amaçlı yaylacılığın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü yaz aylarında kıyı kuşağında yaşanan şiddetli sıcaklık ve beraberindeki yüksek nem oranı, kıyı gerisinde yükselen Batı Torosları bu tip yaylacılık için ideal mekân haline getirmiştir.

Batı Toroslardaki rekreasyonel amaçlı yaylalar, kırsal veya kentli nüfus tarafından kullanılma durumlarına göre farklı özellik gösterirler. Yaylacılık takvimleri, yayla konut tipleri, yaylalardaki sosyal ilişkiler, doğal çevre ile uyum derecesi ve arazi kullanma şekli gibi konular bunların en göze çarpanlarıdır.

Öncelikli amaçları kıyı kuşağının sıcak ve nemli ortamından bir süreliğine uzaklaşmak olan kırsal nüfus kitlesinin yaylalara çıkış ve iniş tarihleri, konut tipleri ve gelir düzeyleri yaklaşık olarak aynıdır. Feslikan, Karçukuru, Emelik, Üçoluk, Söğütçuması, Göllü, Tekirpınarı, Doyrankozu ve Avlan yaylalarına serinlemek için çıkan bazı ailelerde tarihi alışkanlıkları ve kıyı kuşağındaki kırsal yerleşmelerin ekonomik

yaşam kalıpları gereği birkaç hayvan beslendiği, yayla konutlarının çevrelerini ekip-diktikleri görülmüştür. Ayrıca kırsal yerleşmelerin oluşturduğu sayfiye amaçlı yaylalarda yaylacı nüfusun birbirileri ile etkileşimlerinin daha kuvvetli olduğunu, yaylalarda kahvehane, çay salonu gibi ortak kullanım alanları ile sünnet düğünleri, şenlikler gibi sosyal ve kültürel etkinliklerin gerçekleştirildiği dikkat çekmiştir. Kırsal nüfus tarafından kullanılan bu tip yaylalardaki söz konusu birliktelik ve ortak hareket kabiliyetinin ana nedeni, aslında kış aylarını beraber geçirmeleri ve daha önceden tanışık, akraba, dost, komşu olma gibi nedenlerdir. Kentli nüfusun talepleri ile oluşan rekreasyon yaylalarında bu örneklerle rastlamak hemen hemen imkansızdır.

Kentli nüfus tarafından kullanılan yayla yerleşmelerinin Batı Toroslar üzerinde yaygınlaşması bu dağlık alanın çevresindeki yerleşmelerde rekreasyon talebi gösteren kentli nüfus miktarının artışı ile paralellik göstermiştir. Bu dağlık sahanın güney ve doğusunda konumlanan Antalya, Kemer, Kumluca ve Finike kentleri söz konusu taleplerin odak noktalarıdır.

Batı Toroslardaki klasik yaylacılık faaliyetlerinin (hayvancılık ve ekip-biçme) yerini serinleme ve dinlenmeye dönük rekreasyonel faaliyetlere bırakması, kentli nüfusun dağlık alanlara ve özellikle de yaylalara yönelmesi ile meydana gelmiştir.

Kentli nüfusun oluşturduğu rekreasyonel amaçlı Saklıkent, Ördübek, Karagöl, Moryer, Geyikbayırı ve Yazır yaylalarında nüfusun uzun bir yaylacılık geçmişi veya geleneği bulunmamaktadır. Bu tip yaylalar Batı Toroslarda en fazla 30 yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu süreç Batı Toroslarda yaylaların fonksiyonel değişim sürecine girmeye başladığı dönem ile paralellik gösterir.

Bu yayla yerleşmeleri dağlık alanların kıyı kuşağı ve kent yerleşmelerine yakın mekânlarında dağılışı göstermektedir. Yayla konutları hemen her yaylada farklı yapı tarzında inşa edilmişlerdir. Yaylacı nüfus, kırsal kesim yaylalarının aksine, birbirinden farklı yerleşmelerden gelmiş, çoğunlukla yaylada birbirileri ile tanışmışlardır. Bu grup yaylalarda şenlik, festival ve benzeri etkinliklere nadiren rastlanır. Kentli nüfusun rekreasyonel kullanımına yönelik yaylalarda genel olarak kooperatif tarzı yapılaşma söz konusudur. Ayrıca bu grup yayla yerleşmelerinin birçoğunda uzun yıllardır kullanılmayan boş yayla

konutlan bulunur. Bu temelde yayla konutu satın alan nüfusun önemli bir çoğunluğunun yaylacılık kültürüne sahip olmayışı ve ayrıca konutlarını başlangıçta prestij güdülerini tatmin etmek için satın almış olmalarından kaynaklanır.

Bugün kentli nüfus tarafından kullanılan yayla yerleşmelerinin birçoğu yakın bir geçmişte kırsal nüfusa hizmet eden dinlence yaylası durumundaydı.

2.BATI TOROSLARDA YAYLA ŞENLİKLERİ

Batı Toroslar, sahip oldukları eşsiz güzellikteki manzaraları, gölleri, ormanları, yaylaları ve alpin çiçeklerle süslü çayırları bölge sakinlerini nisan ayından başlayarak, ekim ayına kadar kendisine çeker. Yöredeki tarımsal hayat tarzının karakteristik bir uygulaması olan yaylaya çıkma geleneği günümüzde yeni anlamlar yüklenerek sürdürülmektedir.

Son dönemlerde yaylalardaki etkinlikler içerisinde en başta gelenlerinden biri de geleneksel hale dönüşmüş olan şenlikleridir. Yayla şenlikleri adı altında bu etkinlikler yaylalarının birçoğunda yıllardır sürdürülmektedir. Bu organizasyonlarda yaylaların ürünlerinin tanıtımı yapılır, yağlı pehlivan güreşleri düzenlenir, yerel ve ulusal düzeyde sanatçıların katıldığı konserler verilir, yine etkinlikler süresince Türk kültürünün zengin gelenek ve göreneklerine dair temsiller sergilenir. Bu süreçte pek çok farklı yerleşmeden gelen insanlar kaynaşır, kurulan pazardan alış-verişler yapılır ve böylece Türk kültürünün bir parçası olan yaylacılık faaliyetleri farklı amaçlarla da olsa sürdürülür. Günümüzde çoğunluğu yerel örgütlerin destekleri ile gerçekleştirilen geleneksel kültürün yaşatılması amaçlayan yayla etkinlikleri artarak, çok sayıda insanın katılmayı arzuladığı birer festivale dönüşmüştür.

Bu noktada Antalya'da, Batı Toros yaylaları, son 20-25 yıldır Türk örf ve adetlerinin sergilendiği en önemli mekânlar olmuştur. Sahanın şenlikleri ile ünlü yaylaları şunlardır:

2.1. Gömbe Yaylası

Gömbe (1500 m.), Kaş sınırları içinde olup ilçeye 70 km uzaklıktadır. Yaylaya, Kaş'tan Elmalı ve Gömbe dolmuşlarıyla

çıkılabilir. Ayrıca seyahat acenteleri tarafından günübirlik Gömbe yaylası turları da organize ediliyor.

Gömbe, yaz aylarında kıyının bunaltan sıcağından rahatsız olup serin günler geçirmek isteyenler tercih ettiğı bir yayla/köyüdür. Gömbe yaylası; Kaş, Demre, Finike ve Kumluca'dan çıkan nüfus tarafından kullanır.

Akdağ'ın (3000 m.) zirvesinden eriyen kar sularının 60 m. yüksekte dökülmesiyle oluşan Őelale Gömbe'den görülebilir. Bu çağlayan Uarsu olarak adlandırılmaktadır. Haziranın son haftasında Tekke köyünde düzenlenen Abdal Musa Şenlikler için gelenler etkinliklerin ilk gününde Uarsu'ya geçerek dilek dileyip kurban keserler, sema törenleri ve folklor gösterileri yaparlar. Tekke Köyü Abdal Musa Kültürünü Araştırma ve Yařatma Derneđince organize edilen, köklü bir geçmişi bulunan Abdal Musa Sultanı Anma Etkinlikleri son 7 yılı uluslararası katılımlı olmak üzere 28 yıldır ulusal düzeyde katılımlarla yapılmaktadır.

2.2. Söbüce Yaylası

Söbüce, Korkuteli'nin (53 km.) en çok bilinen yaylalarından biridir. Söbüce yaylası, Boz Musa dağı üzerinde 2100 m. de, genişce bir düzlük arazide (4000 bin dönümlük) kurulmuştur.

Söbüce yaylasına; Güzeloba, Döşemealtı ve Varsak'ta yaşayan Yeniosmanlı, Karakoyunlu, Honamlı aşiretleri çıkıyor (Sarı, 2010; 83). Sbcede sabit meskenlerin yanı sıra plastik ve kıl çadırların da varlığı dikkat çekmektedir. Yaz aylarında yaklaşık 400 kişinin yaşadığı yaylada, kış mevsiminde kimse kalmamaktadır.

Söbüce yaylası, Antalya'da geleneksel yrk Şenliklerinin düzenlendiğı önemli yaylalardan birisidir. Her yıl ağustos ayının son haftasında yapılagelen (son beş yıldır yapılmıyor) Söbüce Yaylası Şenlikleri yayladaki en önemli sosyal organizasyonlardandır. Bu tür organizasyonların devamı yayla ve yaylacılık kültürünün tanıtılması ile birlikte büyük bir nüfus hareketine neden olduğı için yayla ekonomisini canlandırarak katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

2.3. Beydağı Yaylası

Erendağı ile Bakırlıdağı arasında, Alakır çayının çıktığı yerde Beydağı yaylası (2030 m.) yer alır. Yayla, Kumluca'ya 82 km. uzaklıktadır. Beydağı yaylası, çok sulaktır, bol ot ve çayırarla kaplıdır. Beydağı yazın Antalya, Kumluca (ve köylerinden de), Korkuteli (özellikle İmecik köyü) ve Finike'den çıkan yaylacıların hayvanlarının ez fazla kaynaştığı, toplandığı bir yerdir. Derme çatma basit meskenlerin yanı sıra yerleşmenin hâkim konut tipi, çadırlardır.

Yaylada en çok küçükbaş hayvanların olduğu gözlenir. Ancak yayladaki ekonomik faaliyetler arasına son dönemlerde arıcılık da girmiştir. Yaz aylarının yoğun nüfuslu yaylalarından biri olan Beydağı yaylası, hayvancılık uğraşımın dışında, Kumluca ve Finike'nin bunaltıcı sıcaklarından bunalanların bir nebze olsun nefes alabilmek için kaçan insanların geldiği yerdir.

Nüfus azalmakla birlikte kışlağa dönüş ekim başlarına kadar sürer. Kar yağışının sıklıkla görüldüğü yaylada kışın kimse kalmaz.

Batı Toroslarda geniş bir alan kaplayan Beydağı yaylası, son yıllarda farklı zamanda birbirine yakın mekânlarda hem Dereköylülerin hem de İmeciklilerin geçmişe duydukları hasrete ev sahipliği yaparak geleneksel kültürün geçmişten bugünlere aktarılmasında ve gelecek kuşaklara taşınmasında önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Beydağı yaylası son yedi yıldır temmuz ayının son haftasında Kumluca Beydağı Dereköy Derneği öncülüğünde Yukarı Dereköylüler tarafından düzenlenen şenliklerine ev sahipliği yapmaktadır. Şenlik kapsamında; yöreye has yarışmalar, yerel sanatçıların katıldığı konserler ve köylülerin hazırlayıp sahnelendiği Yörük kültürüne ait çeşitli oyunlar yer almaktadır. Şenlik günlerinde Kumluca ve Antalya'dan yaklaşık 3000 kişinin yaylaya ulaşmaktadır. Yöre insanın son yıllarda en fazla rağbet ettiği ve tekrar düzenleneceği günleri özlemle beklediği şenlikler arasında yer almaktadır. Böylelikle şenlikler kapsamında yaylaya gelen kişiler için hem yılda bir kez de olsa kentten uzaklaşıp doğdukları, büyüdükleri yahut atalarının anlattıkları ile öğrenip tanıdıkları yerlere gitmek, hoş bir vakit geçirmek hem de akrabalarını ziyaret etmek imkânı doğmaktadır. Soykan'a göre; özellikle de yerli turistlerin tatillerinde,

kentlerden kırlara gidişlerinde, buralarda yaşayan yakınlarını ziyaret ön plana geçmektedir (Soykan, 1999; 72).

Her yıl geleneksel olarak düzenlenen Beydağları İmecik Yayla Şenliği, 9 yıldır her yıl temmuz ayında İmecikliler Sosyal-Kültürel, Dayanışma Kalkınma ve Yardımlaşma Derneği tarafından organize edilmektedir. Şenlik ağalığı seçimi ile başlayan Geleneksel Beydağları İmecik Yayla Şenlikleri konserler ve yerli yabancı dans gruplarının şovu ile devam etmektedir. Şenlikler süresince Yörük kültürünü dair ritüeller sergilenmektedir. Şenliklere katılanların sayısı 5000 kişiyi bulur.

Fotoğraf 1: Beydağı yayla şenliklerindeki oyunların tamamı Yukarı Dereköylülerce sahnelenmekte.

2.4. Söğütçuması Yaylası

Batı Torosların en güzel yaylalarından biri olan Söğütçuması yaylası, Kumluca'nın kuzeyinde, Katrandağı (1350 m.) üzerinde yer alır. İlçe merkezine 52 km. uzaklıktadır. Yayla, aynı zamanda Kuzca köyünün

bir mahallesidir. Söğütçuması, Kemerliler ve Kumlucalılar tarafından kullanılır (Sarı, 2011; 92).

Söğütçuması yaylasının suyu boldur. Sayfiye amaçlı kullanılan yaylada, fırın, kır restoranı, lokanta, bakkal, kahvehane, demirci, marangoz, cami bulunur. Cuma günleri kurulan her türlü ürünün satıldığı büyük pazara çevre köyler ve kasabalardan da gelenler olur. Yayla, yaz mevsimi boyunca ve özellikle pazarın kurulduğu cuma günleri bir kasaba görünümünü kazanır. Buradaki dükkânlar her türlü yiyecek ve giyecek eşyası yanında köylünün el sanatlarının da (özellikle çok beğenilen Gardıç bıçakları, Kuzca'da yapılabilen ve çoğu köy halkı tarafından çalınabilen, Teke yöresinin düğünlerinin değişmez çalgısı kabak kemane, tahta kaşık ve çeşitli süs eşyaları) sergilediği alanlar oluşmuştur.

Turizm bölgelerine çok yakın mesafede bulunan Söğütçuması yaylası (Antalya 52 km., Kemer 28 km.) yaz aylarında oldukça ilgi görür. Yaz dönemi, günübirlikçi ve hafta sonu gelip gidenlerle birlikte yaylada nüfus bazı günlerde 4000 kişiye kadar ulaşır. Yayla sakinlerinin büyük çoğunluğu kış aylarında sahildeki konutlarına iner. Yaylada ancak bu dönemde 5-6 hane kalır.

Söğütçuması yaylasında her yıl ağustos ayının ikinci pazarı geleneksel yağlı pehlivan güreşleri yapılmaktadır. Yaylada organizasyonun olduğu günler adeta bir karnaval havasında geçmektedir. Kuzca halkı ile yaptığımız görüşmelerde, güreşlerin baştan sona renkli bir atmosfer içinde geçtiğini, ama bu güzelliğe Söğütçuması'nın kendisinin de ayrı bir güzellik kattığını belirtmektedirler. Ancak bu etkinlikler son yıllarda yapılamıyor. Bu durumu son dönem yaylacı nüfus profiline farklılaşması ile açıklamak mümkün olabilir. Yakın dönemde yayla daha çok kent kökenli nüfusun ilgi alanına dâhil olmuştur.

2.5.Çukuryayla

Çukuryayla (1500 m), Kemer ilçesi sınırları içinde bulunmaktadır. Yayla, Beycikli tarafından kullanılmaktadır (Sarı, 2012; 138).

Çukuryaylaya; Kemer'den hem Beycik köyü Başören mahallesinden hem de Kuzdere-Gedelme-Ovacık tarafından ulaşılabilir.

Yayla; yazları 20-25 yıl öncesine kadar Beycik başta olmak üzere civar köylerden çıkan Yörük boylarının kılçadırlarıyla ve sürüleri ile dolar taşardı. Günümüzde ise yayla bu amaçla sadece bir aile tarafından kullanılmaktadır. Kışın kimse kalmadığı Çukuryayla'daki tek betonarme mesken de bu aileye aittir.

Çukuryayla'nın suyu boldur. Tamamı tapulu olan yayla arazisi, Beyciklilerce ekilip dikilmektedir. Tarım, kaynak suyunun da olduğu karstik çukurlukta yapılmaktadır. Yayla çadırlar ise yamaçlar kurulmaktadır.

Yörük gelenek ve görenekleri ile yayla kültürünü tanıtmak amacıyla Çukuryayla'da her yıl Temmuz ayında iki gün süreyle (Cumartesi- Pazar günleri) şenlikler düzenlenmektedir. Şenlik zamanında yaylaya gelenlerin sayısı 350 kişiyi aşmaktadır. Şenliklere daha çok Beycikli olmak üzere Kemerli ve Çamyuvahlıları da katılmaktadır.

Şenliklerde yayla çadırlarla dolmaktadır. Ziyaretçilerin her türlü ihtiyaçlarını temin edebilecekleri bakkallar, kasaplar, lokantalar çevre köy ve kasabalardan yaylaya taşınmaktadır. Düğün dernek kurulmakta, Yörük düğünü ile bir çift evlendirilmektedir. Kemer'den geleneksel kıyafetleri ile Yörük ağası davul zurna eşliğinde deve sırtında yaylaya gelmektedir. Yağlı pehlivan güreşleri başta olmak üzere yöreye has çeşitli yarışmalar ve gösteriler düzenlenmekte, konserler verilmektedir. Yaylada şenlikler sırasında bir jenartör aracılığı ile elektrik temin edilmektedir.

Fotoğraf 2: Çukuryayla şenliklerinde geleneksel yörük düğününden bir görüntü.

2.6. Feslikan Yaylası

Feslikan, Antalya ve çevresinin en bilinen yaylasıdır. Yayla, Eren Dağı, Bereket Dağı ve Karadağ arasında uzanan ve yükseltisi 1.800-2000 m. arasında değişen plato sahasının güney doğusunda konumlanmıştır. Antalya körfezinin batı kıyılarında yükselen bütün yaylaların merkezi durumundadır. Kuzeyinde Eren dağın yer aldığı yayla yerleşmesinin doğusunda Sakarpınarı ve Narpızlı, batısında Karçukuru, güneybatısında ise Tufa yaylası bulunur. Yayla yerleşmelerini birbirini bağlayan yolların geçiş güzergâhında yer alması Feslikan yaylasına özel bir önem kazandırmıştır.

Feslikan, Konyaaltı ilçesi sınırları içinde yer alır, şehir merkezine yaklaşık 44 km. mesafededir. Ancak, Antalya Körfezi ile Beydağları arasında kısa mesafede oluşan büyük yükselti farkı nedeniyle bu yol yaklaşık 1 saatlik sürede kat edilebilir. Bugün Feslikan yaylasına özel

otomobillerle çıkılabildiği gibi, Temmuz ve Ağustos aylarında her gün düzenli olarak minibüsler ile de ulaşmak mümkündür.

Feslikan yaylası günümüzde tipik bir kırsal rekreasyon yaylasıdır. Yaylacılık faaliyetine katılan nüfusun hemen hemen tamamı dinlenme ve serinleme amacıyla burada bulunurlar. Feslikan; Çakırlar, Bahtılı ve Hurma köylerinden çıkan yaylacılar tarafından kullanılmaktadır. Yaylaya son yıllarda Antalya'dan da yoğun bir yaylacı talebi söz konusudur.

Batı Toroslarda yayla şenlikleri adı altında etkinliklerin yapıldığı yaylalar arasında Feslikan yaylası da yer alır. Konyaaltı Belediyesi tarafından 2012 yılında 17.'si düzenlenen Feslikan Yaylası Yaz Şenlikleri uzun bir tarihi geçmişi vardır. Yayla şenlikleri Feslikan ve yakın çevresine yönelik ilgiyi arttırmış ve bu yaylaların tanıtımında önemli rol oynamıştır. Şenlikler boyunca ulusal düzeyde ünlü sanatçılar ve davetliler çağrılmakta, geleneksel yağlı pehlivan güreşleri sürdürülmekte ve toplu sünnet törenleri yapılmaktadır. Her yıl Ağustos ayının ilk haftasının Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerini içine alan dönemde yapılan şenliklere yaylacı köy nüfusu değil, Antalya şehri ve yakın çevresinden 5000 dolayında ziyaretçi gelmektedir.

Fotoğraf 3: Feslikan yaylasında yağlı pehlivan güreşler büyük bir ilgi ile takip edilmekte.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Batı Toroslar, yaylacılık faaliyetlerinin özgün uygulanış şekillerinin sürdürüldüğü yerlerden birisidir. Bu dağlık alanda, Türkiye'nin pek çok yerinde görülebilen yaylacılık uygulanış şekillerinin yanında, buraya özgü yaylacılık şekilleri de saptanmıştır. Bunlar; katılımcı sayısı ve etki alanı giderek azalan hayvancılık amaçlı yaylacılık, yakın bir geçmişte uygulanmaya başlanan ziraat amaçlı (sebze üretimine yönelik) yaylacılık ve giderek artan katılımcı sayısı ile sayfiye/rekreasyonel amaçlı yaylacılıktır.

Batı Toroslarda yaylacılığının tarihi işlevi konar-göçer grupların sürdürdüğü hayvancılık amaçlı yaylacılık faaliyetleri ile karakterizedir. Ancak günümüzde sahada bu geleneksel yaylacılık şeklinin uygulandığı yayla yerleşmesi sayısı ve katılımcı nüfus giderek azalmaktadır. Yakın bir geçmişe kadar ekonomik yaşamın vazgeçilmez bir parçası, kırsal ekonominin başlıca destekleyicilerinden birisi olan yaylacılık faaliyetleri, günümüzde pek çok yerleşme için bu önemini kaybetmiştir.

Farklı fonksiyona sahip yaylaların gelecekteki durumlarına yönelik öngörülerde bulunmak gerekirse; hayvancılık amaçlı yaylacılığın etki alanı ve katılımcı sayısının azalacağı ve zamanla ortadan kalkacağı, bu gruptaki yayla alanları içinde sayfiye amaçlı yaylacılığa uygun doğal çevre koşullarına sahip olanlarının dinlenme ve serinleme amaçlı yaylacılık alanlarına dönüşeceği, diğerlerinin yok olacağı tahmin edilmektedir.

Batı Toroslarda etki alanı ve katılımcı sayısı giderek artan sayfiye/rekreasyon yaylacılığının gelişim süreci incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar ise son derece açıktır. Bu yayla fonksiyon grubu Türkiye'nin pek çok yaylacılık sahasında gözlemleyebildiğimiz gibi diğer yaylacılık şekilleri üzerinde baskın ve değişime zorlayıcı bir etki göstermektedir. Özellikle kentli nüfusun dinlenme, eğlenme, serinleme, dağlık ve ormanlık alanlara yönelme şeklindeki talepleri, yeni yayla alanlarının ortaya çıkmasına veya eski yayla alanlarının yeni amaçlarla kullanılmaya başlamasına yol açmaktadır.

Batı Toroslarda şenliklerin yapıldığı yayla sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu şenlikler daha ziyade kırsal kökenli kentsel nüfusun olduğu yaylalarda kök salmış gelenekselleşmiştir. Sahanın Söğütçuması,

Söbüce, Beydağı ve Felikan gibi yaylalarında şenliklerin tarihi uzun yıllara dayanır.

Yayla Şenliklerin içeriklerinin incelendiğinde kültürel ve sosyal boyutunun olduğu, temel amacın da bu şekilde yapılandırıldığı açıktır. Bu doğrultuda Batı Toros yayla şenliklerinin Türk kültürünün tanıtılması ve yeni nesillere aktarılması gibi önemli bir görevi üstlenmiş olduğu söylenebilir. Geleneksel Yörük yaşamına dair unutulmaya yüz tutmuş gelenek ve görenekler bu şenliklerde yaşatılmaktadır.

Batı Toros Yayla şenlikleri etki sahası dikkate alındığında ise köy, kasaba ve şehir nüfusunun ilgi alanında kalması bakımından yerel ölçekli organizasyonlardır. İçerik ve katılanların profilleri itibariyle pek yakın zamanda ulusal ve uluslar arası boyut kazanması da pek mümkün görülmemektedir. Ancak haziran, temmuz ve ağustos aylarına toplanan bu organizasyonlar yörede turizm faaliyetlerinin arttığı zaman denk düşer. Bu durum Batı Toros Yayla şenlikleri için avantajla dönüştürülebilirse turizm çeşitlendirme stratejisi içinde değerlendirilip uluslararası boyut kazandırılabilir.

Bölgede genel turizm faaliyetlerinin içinde yayla turizminin de ele alınıp eş zamanlı çalışmaların yaşama geçirilmesinde sayılamayacak kadar fayda olacağı söylenebilir. Sağlıklı ve sürdürülebilir yayla turizmi için genel turizme eş güdümlü olarak Batı Toroslarda yöresinin tamamını kapsayacak bir biçimde master plânlarının şimdiden yapılıp kısa sürede de uygulamaya geçirilmesinde gerek bölge ve gerek ülke açısından büyük ekonomik kazançlar olacağı açıktır.

KAYNAKLAR

- Atalay, B., (1985-1986), Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi Cilt: I-II-III-IV, TDK Yayınları, Ankara.
- Doğanay, H., (1997), Türkiye Beşeri Coğrafyası, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Emiroğlu, M., (1977), “*Bolu’da Geçici Bir Yerleşme Tipi: Güzle*” Ankara Üniversitesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi, sayı 8, s.97-120, Ankara.

BATI TOROSLAR'DA YAYLALARIN FONKSİYONEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE YAYLA ŞENLİKLERİ

- İzбірak, R., (1992), Coğrafya Terimler Sözlüğü, MEB Yayınları, İstanbul.
- Koca, H.,(1995). “Gözne’de Yayla Turizmi” Doğu Coğrafya Dergisi, sayı 1, s.282-301, Erzurum.
- Ögel, B., (1978). Türk Kültür Tarihine Giriş I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sarı, C., Tepeli, Y., 2003, “Batı Antalya (Beydağı) Yaylaları” Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Merkezi Müdürlüğü Yayınları, Antalya'nın Son Bin Yılı Sempozyumu, s. 487-98, Antalya.
- Sarı, C., 2010, Yaylacılık, Yayla Kültürü ve Antalya Yaylaları, Dünden Bugüne Antalya, T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Editör: A. Kerim Atılğan, Cilt: 2, Bölüm: 8, s. 381-393, ISBN: 978-605-378-172-1, Antalya.
- Sarı, C., 2010, “Türk Yayla ve Yaylacılık Kültürünün Batı Toroslardaki (Beydağları) İzleri” IV. Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatları Kongresi/Sanat Etkinlikleri (IV. International Turkish Culture and Arts Congress/Art Activity), s.211-220, 2-7 Kasım 2009, Kahire.
- Sarı, C., 2010, “Yörüklerin Vazgeçilmezi: Söbüce Yaylası” Antalya Kültür ve Turizm Dergisi, Yıl:1, sayı 1, s.82-84, Antalya.
- Sarı, C., 2011, “Toroslarda Cennetten Bir Bahçe: Söğütçuması Yaylası” Antalya Kültür ve Turizm Dergisi, Yıl:1, sayı 6, s.90-94, Antalya.
- Sarı, C., 2012, “Çukuryayla’da Yörük Kültürü” Antalya Kültür ve Turizm Dergisi, Yıl:2, sayı 9, s.134-136, Antalya.
- Seyirci, M., (2000), Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri, Der Yayınları, No:262, İstanbul.
- Soykan, F., (1999), “Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm” Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Yıl:10, s.67-75, Ankara
- Zaman, S., 2007, Fonksiyonel Değişim Sürecinde Antalya Beydağları Yaylaları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.